

Присяжнюк І. С.

ОПИСОВИЙ ПЕРЕКЛАД НЕОЛОГІЗМІВ У МЕЖАХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СФЕР (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглядається поняття неології, неологізмів XXI століття, що входять у концептуальні сфери «Наука й техніка», «Комунікаційні технології», аналіз способів творення і їхня роль у розумінні значення неологізму. Також проаналізовано переклад неологізмів описовим шляхом і його ефективність при передачі змісту.

Ключові слова: неологізм, способи перекладу, способи творення неологізмів, концептуальні сфери, класифікація неологізмів.

Присяжнюк І. С. Описательный перевод неологизмов в рамках концептуальных сфер (на материале английского языка). – Стаття.

В статье рассматриваются понятия неологии и неологизма, классификация неологизмов по концептуальным сферам, анализ способов образования и их роль в понимании значения неологизма, а также описательный перевод новых слов как эффективный метод перевода для передачи значения неологизма.

Ключевые слова: неологизм, способы перевода, способы образования неологизмов, концептуальные сферы, классификация неологизмов.

Prsiazhniuk I. S. Descriptive translation of neologisms in conceptual fields (a case study of English neologisms). – Article.

The article deals with neology and the notion of neologism, the classification of new coinages into conceptual fields, the analysis of word formation methods and their role in perceiving the meaning, and descriptive translation of new words as the most effective means of conveying the meaning of new words.

Key words: neologism, ways of translation, word formation methods, thematic groups, conceptual fields, classification of neologisms.

Поява нових слів є важливою умовою функціонування будь-якої мови, оскільки вони відображають виникнення нових понять і реалій у результаті політичних, економічних і технологічних змін. Неологізми позначають нові явища або нові значення вже існуючих слів, що можуть виникнути в результаті змін у сприйнятті певних реалій. Появі неологізмів значно сприяє британська й американська поп-культури у формі фільмів, відео, реклами, телевізійних шоу й музики. Стратегії економічного розвитку й розширення політичних зв'язків створюють можливості для співпраці з європейськими країнами й обміну науковою інформацією й досвідом. Сукупність цих факторів дає змогу поповнювати словниковий запас за рахунок запозичень і неологізмів, утворених словотворчими способами, притаманними англійській мові.

Творення й функціонування неологізмів уже давно привертає увагу українських і зарубіжних учених, чимало досліджень було проведено Д. Розенталем [6], Ю. Зацним і А. Янковим [1; 7], Л. Гачаловою [2], Г. Козьмик [3], Ю. Островською [5] та іншими. Сьогодні багато уваги приділяється семантичним, граматичним і фонетичним аспектам появи нових слів, але найгострішою є проблема їх перекладу.

Складність перекладу нових слів пояснюється декількома факторами, а саме: неоднозначністю новотвору, незафіксованістю в двомовних словниках і відсутністю загальноприйнятих варіантів перекладу. Важливу роль під час перекладу відіграє аналіз способів творення неологізмів, який дає змогу правильно визначити значення слова. Окрім того, у багатьох випадках важко зберегти оригінальну форму й конотацію неологізму, що при-

зводить до втрати частини значення й лаконічності форми.

Актуальність цього дослідження становить класифікація неологізмів, в основі якої традиційно лежить сукупність структурного, семантичного й функціонального підходів, що дозволяють аналізувати способи творення, значення й походження нових слів. Однак зараз популярність набирають соціолінгвістичний і прагматичний підходи, спрямовані на аналіз стилістичного забарвлення й впливу неологізму на мовця, вони розширюють горизонти для дослідження неологізмів у концептуальних сферах, тематичних групах і семантичних полях.

Метою статті є аналіз способів творення й описового перекладу неологізмів, що входять до концептуальних сфер «комп'ютерні та комунікаційні технології», «наука й техніка». Мета передбачає виконання таких завдань:

- 1) охарактеризувати основні поняття неології;
- 2) класифікувати досліджувані неологізми, перекладені описовим шляхом, відповідно до сфери вживання та способів творення;
- 3) проаналізувати доцільність і ефективність описового перекладу як одного з видів перекладу неологізмів у межах виділеної концептуальної сфери;
- 4) визначити переваги та недоліки описового методу перекладу неологізмів.

Матеріалом дослідження слугують неологізми, отримані шляхом суцільного добору з англо-українського словника неологізмів «Інновації в словниковому складі англійської мови початку XXI століття» Ю. Зацного й А. Янкова [7].

Неологія як термін розглядається науковцями в двох значеннях. З одного боку, це наука про новітні явища й новітні мовні одиниці в системі мови, яка

має інтернаціональний характер, оскільки поява нових лексичних одиниць характерна для будь-якої мови. З іншого боку, неологія набуває національної й професійної специфіки, коли вона розглядається як сукупність новоутворень у конкретній мові, як їх особливості й чинники, що впливають на розвиток системи мови [2, с. 60].

Центральним поняттям у теорії неології є неологізм, основною ознакою якого вважається новизна лексичної одиниці в суспільній свідомості в межах певного часового проміжку. Існує чимало різних визначень терміна «неологізм», однак усі вчені відносять до неологізмів як нові слова, що з'являються в мові в результаті різних змін у житті суспільства, так і нові значення вже існуючих слів за рахунок семантичних процесів у системі мови. [3, с. 14; 4, с. 136]. Ученим також відомі параметри, що визначають новизну слова, до яких відносять локацію в просторі, часі, комунікативне обмеження, стилістичну конотацію, зміну номінації та фіксацію в словниках. Однак, на думку Ю. Зацного й А. Янкова, визначення неологізмів і їх параметрів не є вичерпними [1, с. 5–6], оскільки неологізм набуває ширшого значення, якщо взяти до уваги одиниці, що знаходяться на периферії мовної системи й не входять до літературної мови; до таких одиниць належать спеціальні фахові слова, сленгізми та жаргонізми.

Інша проблема полягає у відсутності загальноприйнятої класифікації неологізмів через різні погляди на підходи й критерії. У лінгвістиці неологізми класифікують залежно від способу, умов і цілей утворення, але для сучасного дослідження неологізмів був обраний соціолінгвістичний підхід, оскільки соціолінгвістичні дослідження зараз набирають популярності.

У нашій роботі неологізми класифіковано відповідно до концептуальних сфер, що охоплюють повсякденну діяльність людини, відносини з іншими членами суспільства й культуру, а також допомагають зрозуміти процес творення нових слів. У статті розглядаються концептуальні сфери «комп'ютерні та комунікаційні технології» і «наука й техніка», оскільки новини про наукові досягнення й терміни, що їх позначають, найшвидше проникають у мови світу у вигляді неологізмів.

До категорії «комп'ютерні та комунікаційні технології» входять неологізми, що називають поняття, предмети та професії у сфері комп'ютерних програм і технологій, захисту інформації, хакерства, а також у сфері комунікації (телефони, лінії зв'язку та передачі повідомлень). У категорії «наука й техніка» представлені неологізми з різних галузей науки й техніки. Сюди входять назви різних наук і наукових понять, процесів, досліджень і їхніх результатів, пов'язаних професій, а також назви роботів, побутової та спеціалізованої техніки, приладів, устаткування. Ця категорія представ-

лена більшою кількістю неологізмів; це означає, що сфера науки й техніки значно швидше поповнюється новими поняттями, оскільки розвиток науки й техніки в наш час є досить стрімким. Слова, наявні в цих категоріях, утворені в основному шляхом словоскладання, телескопії й афіксації, але трапляються також кілька неологізмів, утворених за аналогією та запозичених з інших мов.

Афіксальний спосіб творення слів представлений префіксами *uber-*, *de-*, *re-*, *hyper-*, *nano-*, *pre-*, *anti-* та *super-*, а також суфіксами *-ologist*, *-ology* та *-er*. Серед них найчастіше вживалися префікси *cyber-* і *nano-* й суфікс *-er*. Префікс *cyber-* надає словам нового змісту, пов'язаного з комп'ютерними технологіями та кібернетикою, що зумовило їх перебування в цій категорії, наприклад, *cyberterrorism* – *навмисна політично мотивована атака на інформаційні, комп'ютерні системи, програми й дані* (7, 103), *cybersurfing* – *«мандрування» по різних сайтах* (7, 101), *cybervandal* – *той, хто отримує моральне задоволення від проникнення в чужі програми* (3, 104), *cyberventing* – *кіберторгівля – продаж товарів через Інтернет* (7, 104). Усі ці слова перекладені описовим шляхом, хоча можна було перекласти їх шляхом калькування й транскодування. А для перекладу таких слів, як *cybervigilantism* – *виявлення й покарання порушників правил користування Інтернетом особами, не пов'язаними з поліцією* (7, 104), *cyberville* – *об'єднання й спілкування людей в Інтернеті у вигляді маленького «містечка»* (7, 104), *cyber-thug* – *особа, яка «проникає» в комп'ютерну мережу для виведення з ладу особливо цінних програм* (7, 103), описовий переклад є найкращим способом перекладу, оскільки в іншому разі довелося б давати тлумачення слова.

Префікс *nano-* означає мікроскопічний предмет, тому всі слова з таким префіксом є відносно новими, оскільки нанотехнології почали розвиватися недавно; префікс вказує на те, що означуваний предмет має надзвичайно малий розмір, наприклад, *nanobot* – *робот мікроскопічних розмірів*, *nanocosm* – *мікроскопічний світ* (7, 224), *nanomaterial* – *матеріал для виготовлення механізмів мікроскопічних розмірів* (7, 224). Як і в попередньому випадку, слова з префіксом *nano-* можна перекладати також шляхом калькування й транскодування, це було б значно лаконічніше.

Префікс *uber-* запозичений із німецької мови й має відповідник в англійській мові *super-*, в українській, відповідно, теж *супер-*. Цей префікс має відповідник в українській мові, хоча не завжди під час перекладу можна дібрати відповідне слово, тому використовується описовий переклад, наприклад, *uberhacker* – *суперспеціаліст з підключення до чужих комп'ютерів* (7, 284), *ubernerd* – *знавець комп'ютерної техніки* (7, 285).

Суфікс *-er* уживається в усіх випадках для утворення іменника, який позначає осо-

бу або предмет, що виконує дію, наприклад, *bodyshopper* – людина, яка займається найманням програмістів у країнах, що розвиваються, для американських комп'ютерних фірм (7, 90), *bot herder* – хакер, який контролює велику кількість комп'ютерів із власною злочорисливою метою (7, 32), *fauxtographer* – той, хто створює фальшиві фотографії за допомогою комп'ютерних технологій (7, 126), *fusioneer* – особа, яка досліджує явище ядерного синтезу (7, 131). При додаванні цього суфіксу до слова переклад спрямується на опис людини, яка виконує ту чи іншу дію, що виражається дієсловом, від якого утворився певний іменник.

Шляхом словоскладання утворені слова, що позначають нові поняття в галузі науки й техніки та комп'ютерних технологій, наприклад, *dark biology* – науково-дослідницька робота біологів, націлена на створення біологічної зброї (7, 107), *digital disconnect* – невідповідність традиційної методики можливостям навчання за допомогою сучасної техніки, якою широко користується молоде покоління (7, 109), *facial technology* – обладнання для розпізнання особи на основі фаціальної антропометрики (7, 127). Переклад словосполучення *facial technology*, на нашу думку, є доречним лише тоді, коли переклад здійснюється для осіб, які працюють у цій сфері та можуть зрозуміти значення терміна. Далеко не кожна пересічна людина зрозуміє значення словосполучення *фаціальна антропометрика*, тому можна запропонувати перекласти таке словосполучення як *технологія розпізнання особи на основі розпізнавання обличчя*.

У цих категоріях зустрічається також ідіоматичне словосполучення *white hat hacker*, що перекладається як *хакер, який, виявивши хиби в системі захисту, попереджає про них продавця системи* (7, 294).

Ці групи неологізмів, як і всі інші, представлені неологізмами, утвореними шляхом телескопії. Деякі неологізми називають комп'ютерну продукцію – програми й ігри, наприклад, *edutainment* (*education* + *entertainment*) – електронна гра на комп'ютері, яка має також навчальну мету (7, 115), *machinima* (*machine* + *cinema*) – мультиплікаційний фільм, створений на комп'ютері (7, 217); різні види техніки й приладів, наприклад, *digicam* (*digital* + *camera*) – цифровий фотоапарат (7, 108), *pannusat* – спеціальна мініатюрна відеокамера, прихована в стереоприладах чи в іграшці для стеження за діями няні (7, 225), *rackbot* – бойовий робот, що може проникати в будинки, зайняті ворогом, і знищувати його пострілами й гранатами (7, 242), *urbot* (*urban robot*) – робот, якого можна використовувати під час війни в підземних комунікаціях міст для розмінування, виявлення біологічної й хімічної зброї (7, 285).

Два неологізми, запозичені з інших мов, також представлені в цій групі. Це слово, запозичене з італійської мови (*cattalo* – тварина, яка є результатом спаровування свійської худоби з буйволлом) (7, 96), і слово австралійського походження (*yowie* – снігова людина) (7, 80).

Також серед неологізмів можна виділити один семантичний неологізм, тобто відоме раніше слово, що набуло нового значення. Це слово *reformer* – технічне пристосування, що дозволяє добувати водень із природного газу (7, 256). До цієї категорії також потрапило два слова, утворених шляхом зворотної деривації, тобто шляхом відділення суфікса від основи. Такими словами є *pharm* – одержувати медично активні речовини (ліки) з тварин, створених шляхом біотехнологій (7, 243); *bot herd* – незаконно контролювати роботу комп'ютерів (7, 91). Такі слова перекладені описовим шляхом, тому що вони називають нові процеси.

Утворені за аналогією неологізми також потрапили до цих груп. Слово *chronosome*, що перекладається як *гадана одиниця історичної спадковості, яка (на відміну від хромосоми як одиниці біологічної спадковості) є ментальним кодом історичного періоду, який передається наступним поколінням через традиції, культуру, стиль і т. п.* (7, 98), утворилося за аналогією до слова *chromosome* – хромосома. За аналогією до біологічного терміна *homo sapiens*, що означає «людина розумна» утворилося слово *robosapiens* – розумні роботи (7, 257), а за аналогією до слів *software* й *hardware* виник новий комп'ютерний термін *spyware* – спеціальна програма, яка потай надсилає дані певній особі чи компанії через Інтернет (7, 270).

Отже, неологізми концептуальних сфер «комунікаційні технології» та «наука й техніка» відображають досягнення новітніх технологій і перспективи розвитку наукових досліджень. Ураховуючи викладений матеріал, можна зробити висновок, що наука й технології не стоять на місці, і завдяки новим досягненням словниковий склад мови продовжує розширюватися й поповнюватися новими термінами й загальноживаними словами. Неологізми вищевказаних сфер утворені переважно афіксальним способом, шляхом телескопії та словоскладання, також представлені неологізмами, утвореними за аналогією, шляхом семантичної й зворотної деривації та запозичені з інших мов.

Основним способом перекладу всіх одиниць із названих концептосфер є описовий, тому що він найбільш точно передає значення лексем, хоча для слів, утворених за допомогою префіксів *cyber-* і *nano-*, можна запропонувати інший варіант перекладу. Недоліком описового перекладу є його громіздкість, тому пошук більш лаконічних варіантів перекладу неологізмів є перспективою подальших досліджень.

Література

1. Зацний Ю. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
2. Гацалова Л. Неология как наука в общей парадигме современного языкознания : на материале русского и осетинского языков : дис. доктора филол. наук : 10.02.19 / Л. Гацалова. – Нальчик, 2005. – 521 с.
3. Козьмик Г. Світ сучасної людини в контексті мовних змін. Інноваційні процеси в лексичній системі англійської мови на межі XX і XXI століть / Г. Козьмик. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2007. – 111 с.
4. Крупнов В. В творческой лаборатории переводчика. Очерки по профессиональному переводу / В. Крупнов. – М. : Высшая школа, 1986. – 180 с.
5. Островська Ю. Дослідження семантики оцінних неологізмів : засади добору мовного матеріалу / Ю. Островська // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – Донецьк : Вид-во при Донецькому національному університеті, 2009. – Вип. 19. – С. 56–68.
6. Розенталь Д. Современный русский язык / Д. Розенталь, И. Голуб, М. Теленкова. – М. : Айрис-Пресс, 2002. – 448 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

7. Зацний Ю. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття : англо-український словник : [словник] / Ю. Зацний, А. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.